

Csiki Tamás

Honvédelem, területvédelem és az önkéntes haderő

A Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi
Köztestületi Tagságának III. tudományos konferenciája
(2012. május 16.)

A Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Köztestületi Tagságának 2012. május 16-ai, Honvédelem, területvédelem és az önkéntes haderő című konferenciája a honvédelem jelenét és jövőjét alapvetően meghatározó kérdéseket – a haderő és a honvédelem számára az átalakuló stratégiai környezet által jelentett kényszereket és lehetőségeket – vitatott meg.

A globális stratégiai átalakulás és az európai biztonsági környezet jellemzői, a szövetségi szerepvállalás és a műveleti követelmények – röviden a haderő jelenlegi és jövőben várható feladatainak áttekintése, értelmezése és értékelése ihlette a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Köztestületi Tagságának 2012. május 16-ai konferenciáját. A *Honvédelem, területvédelem és az önkéntes haderő* címmel, Hende Csaba honvédelmi miniszter és Pálincás József, az MTA elnökének védnökségével megrendezett konferencia előadói között Deák János és Szenes Zoltán korábbi és Benkő Tibor jelenlegi vezérkari főnökök, valamint Siklósi Péter védelempolitikáért és védelmi tervezésért felelős helyettes államtitkár fejtették ki álláspontjukat több, a honvédelem jelenét és jövőjét alapvetően meghatározó kérdéstről. Mindez páratlan lehetőséget teremtett a tudományos kutatói mélységgel megalapozott és a gyakorlatban is alkalmazott szemléletmódok vizsgálatára és értékelésére.

* * *

Prof. dr. M. Szabó Miklós ny. altábornagy, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja már az MTA IX. osztály Hadtudományi Bizottsága nevében mondott köszöntőjében kiemelte, hogy az elnökség mindig törekszik olyan témát napirendre tűzni, amely hasznos a haderő számára, élvezzi a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség támogatását. Korábban az MTA keretein belül 1994-ben újjáalakult

Hadtudományi Bizottság két köztestületi konferenciát szervezett: 2004-ben *A hadtudományról*, 2007-ben pedig *Tudomány, honvédelem, reform* címmel. A HM Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt. által támogatott jelenlegi konferencia céljai között szerepelt továbbá, hogy hozzájáruljon a haderő új jövőképeinek kialakításához, a készülő új Nemzeti Katonai Stratégia végleges megfogalmazásához is.¹

Prof. dr. Bélyácz Iván, az MTA rendes tagja, a pécsi egyetem intézetigazgató közgazdász professzora és az MTA IX. osztály elnöke köszöntőjében Mészáros Lázár *A katonaságról* című, 1845-ös akadémiai székfoglalójában feltett kérdését – „Amint most áll és szerkesztve van, megfelelhet-e legszélesebb értelemben vett hivatásának a katonaság?” – idézte fel. Mondandójában rámutatott arra az igen összetett feladatra, amit az ország biztonságának megteremtése, ezen belül a honvédelem, a kihívásokkal összhangban álló és azokra hatékony választ adni képes fegyveres erők kialakítása, fenntartása és – szükség esetén – alkalmazása jelent. A konferencia előadói szintén ezekre a kérdésekre kerestek válaszokat.

A stratégiai környezet kényszerei és lehetőségei

Siklói Péter, a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikáért és védelmi tervezésért felelős helyettes államtitkára *Magyar védelempolitika a nemzetközi követelmények tükrében* című előadásában a biztonsági környezet átalakulásából eredő kényszereket és lehetőségeket áttekintve értékelte a Magyarország biztonságának fenntartása érdekében tett lépéseket. Az euro-atlanti integrációs szervezetekhez történő csatlakozás – hangsúlyozta – az 1990-es években annak a stratégiai szükségszerűségnek a felismerését jelentette, hogy Magyarország ily módon tudja a leghatékonyabb garántálni biztonságát. Így biztonságunkat a tagság megszerzését követően immáron két alappillérre helyezük: a nemzeti önerő mellett a szövetségi együttműködésre is támaszkodhatunk. A világ legerősebb és legsikeresebb, a kollektív védelmet is magában foglaló szövetségének tagjaként – a páratlan elrettentési potenciálnak köszönhetően – jelentősen csökkent annak veszélye, hogy külső támadás érjen bennünket. Biztonságunk hatékony szavatolása érdekében azonban látni kell, hogy a két pillér nem helyettesíti, hanem kiegészíti egymást. Annak érdekében, hogy a Magyar Honvédség képes legyen alkotmányos kötelezettségeinek teljesítésére, valamint hazánk az Európai Unió és a NATO megbízható és tevékeny tagja lehessen, a nemzeti önerő megerősítése egyaránt elengedhetetlen követelmény.

Magyarország biztonságának és stabilitásának sarokkövei a szilárd, kiegyensúlyozott és tartós transzatlanti kapcsolat fenntartása, valamint az európai integráció további erősítése. Mivel nemzeti érdekeink jelentős része közös érdekeinkbe ágyazódik, így lehetőségünk nyílik arra, hogy érdekeinket az euro-atlanti együttműködés szintjén is megjeleníthessük. A szövetségi szerep egyszerre tartogat lehetőségeket és kötelezettségeket: Magyarország be tudott kapcsolódni a nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek proliferációja, valamint a kiber- és az energiabiztonságot

1 A tanácskozást kiadványokkal támogatta a Magyar Honvéd magazin, valamint a Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle folyóiratot kiadó NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont.

veszélyeztető kihívások elleni nemzetközi fellépésbe, egyúttal pedig kötelezettséget vállalt a szövetség válságkezelő tevékenységében – akár a Balkánon, akár az euro-atlanti térségen kívül.

Siklósi Péter rámutatott: az afganisztáni ISAF-művelet alapvető változásokat idézett elő mind a NATO politikáját, mind pedig struktúráját tekintve, és a NATO transzformációjának felgyorsítását eredményezte. Az új kihívásokhoz történő adaptálódás jegyében, a kollektív védelem alapfunkciójának megőrzése mellett, a NATO egyre nagyobb figyelmet szentelt a területen kívüli műveleteknek. Ehhez a Szövetségnek új képességek kialakítására volt és van szüksége: rugalmasan alkalmazható, interoperábilis, stratégiai távolságban lévő térségekbe is telepíthető és fenntartható erőkre. A transzformációs folyamat eredményeként a NATO mára globális kitekintésű regionális biztonsági szervezetté vált. Ennek megfelelően a Washingtoni Szerződés kollektív védelmi feladatai mellett a területen kívüli műveletekhez szükséges képességek kialakítását kéri tagországaitól a Szövetség.

Ugyanakkor az elmúlt években a globális stratégiai erőviszonyok látványos változása vette kezdetét, ami Európa világpolitikai szerepének csökkenésével, az úgynevezett feltörekvő hatalmak gazdasági és politikai befolyásának további erősödésével, valamint katonai kiadásaik dinamikus növekedésével párosul. Eközben az Európával szomszédos régiók stabilitásának kiszámíthatósága jelentősen csökkent: miközben az észak-afrikai és közel-keleti térségben az elmúlt évben bekövetkezett jelentős demokratikus változások üdvözlendők, ugyanakkor kockázatokat is rejtnek magukban. Egyelőre nehéz kiszámítani, hogy az ottani folyamatok milyen irányba haladnak közép és hosszú távon. A hazánk biztonsága szempontjából rendkívül fontos nyugat-balkáni régió euro-atlanti integrációs folyamatában elért eredmények ellenére a térség ügyei ugyancsak nincsenek véglegesen megoldva.

Miközben stratégiai és pénzügyi megfontolásokból az Egyesült Államok a korábbiaknál kisebb szerepet kíván vállalni az elsősorban Európa biztonságát érintő kihívások kapcsán, és figyelme a csendes-óceáni térség felé fordul, a gazdasági válságból fakadó drasztikus forráscsökkenés következtében a legtöbb európai országban csökkentek az amúgy sem túl magas védelmi költségvetések. Siklósi Péter hangsúlyozta: e tendencia fennmaradása esetén, közép és hosszú távon komoly biztonságpolitikai következményekkel is számolnunk kell. Nem csupán azzal, hogy Európa még kevésbé lesz képes világhatalmi tényezőként fellépni a nemzetközi politikai színtéren, hanem azzal is, hogy tovább szélesedik az USA és Európa védelmi képességei között meglévő szakadék, ami tovább erodálhatja a transzatlanti kapcsolatokat. Ez utóbbi beláthatatlan következményekkel járna Európa és benne hazánk biztonsága tekintetében.

Az európai államok – köztük hazánk – tehát lépéskényszerben vannak, ráadásul egy forrásszűküléssel járó kedvezőtlen gazdasági környezetben. A jelenleg tapasztalható pénzügyi korlátok rávilágítottak arra, hogy meglévő forrásainkat hatékonyabban, a párhuzamosságokat kiküszöbölve, koordináltabban és szervezettebben kell felhasználnunk, ki kell használnunk az együttműködések adta költségcsökkentésben rejlő lehetőségeket. Ennek megfelelően a NATO „Smart Defence” (okos védelem) és az EU „Pooling and Sharing” (képességek csoportosítása és megosztása) néven a szorosabb nemzetközi együttműködésben látja a megoldást. A képességek

csoportosítása és megosztása ugyanis ma már nem egyszerűen lehetőség, hanem működő koncepció és szükségszerűség.

Ebben a stratégiai környezetben a Magyar Honvédség hosszú évek óta fennálló alulfinanszírozottsága, az érdemi, képességteremtő modernizációs programokhoz szükséges anyagi források gyakori hiánya miatt az alapoktól kell elindulnunk, kizárólag reális célokat szabad kitűznünk, és csak fokozatosan tudunk eredményt felmutatni. Siklósi Péter emlékeztetett arra, miszerint a közelmúltban a kormány döntött arról, hogy 2015-ig a honvédelmi költségvetés nominális értéke nem csökkenhet, majd 2016-tól indulva fokozatosan (évente a GDP 0,1%-ával) megnöveli a védelmi költségvetést, melynek köszönhetően 2022-re az eléri a GDP 1,39%-át. Bár még ekkor sem fogjuk elérni a NATO-ban kívánatosnak tartott két százalékot, de a potenciális többletforrás segítségével elkezdődhet a Magyar Honvédség lépésről lépésre történő modernizálása.

A Nemzeti Katonai Stratégia átdolgozásakor szem előtt kell tartanunk, hogy anyagi forrásaink nem engedik meg, hogy országvédelmi képességeinket teljes mértékben kifejlesszük. Jelen pillanatban biztonsági környezetünk, valamint NATO-tagóságunk nem is követelik ezt meg tőlünk. A nemzetközi hatalmi egyensúlyban és a stratégiai, biztonsági környezetben bekövetkező jelentős léptékű és rendkívül gyors ütemű változások azonban meglehetősen bizonytalanná teszik a hosszú távú előrejelzéseket. Ezért a kedvezőtlen fejlemények lehetőségével is tervezve, korlátozott anyagi erőforrásaink figyelembevételével meg kell őriznünk, bizonyos területeken újra kell teremtenünk országvédelmi képességeink alapjait, hogy a biztonsági környezet esetleges romlása esetén, viszonylag rövid időn belül a szükséges mértékűre tudjuk fejleszteni.

A magyar katonai stratégiai gondolkodás elmúlt két évtizedének mérlege

Dr. Deák János ny. vezérezredes, volt vezérkari főnök, a honvédelmi miniszter tanácsadója *A nemzeti katonai stratégiai gondolkodás fejlődése* című előadásában azokat a szélesebb politikai, társadalmi, gazdasági-pénzügyi folyamatokat tekintette át és értelmezte, amelyek a rendszerváltozás óta meghatározták és alakították Magyarország biztonságának katonai aspektusaival, a honvédelemmel, a nemzetközi katonai szerepvállalással kapcsolatos gondolkodást. Fontos látnunk azonban, hogy miközben a rendszerváltozás határvonalat jelentett Magyarország politikai, gazdasági berendezkedését illetően, az e mögött végbemenő folyamatok már az 1980-as évek második felében kezdődtek, és sok tekintetben még ma is tartanak.

Ahogy a hidegháború utolsó éveinek dinamikája – az ún. „kis hidegháborút” követő enyhülési időszak, a stockholmi megállapodás, a párizsi egyezmény az európai hagyományos erőkről, a hadászati fegyverzetek korlátozásáról, majd csökkentéséről szóló egyezmények – a térség biztonságfelfogását és katonai gondolkodását is meghatározta, a feladatrendszer változása a haderő vezetés-irányításában, felépítésében és tevékenységében is jelentős átalakulást idézett elő. 1987-ben megszűnt a hadosztály/ezred-szervezet és áttértek a hadtest/dandár-szervezetekre. A rendszerváltozás idején a haderő békelétszáma mintegy 35 százalékkal, szervezeteinek száma közel 20 százalékkal, haditechnikai eszközparkja pedig (differenciáltan) 20-40 százalékkal

csökkent. Megszűnt hét összefegyvernemi és egy tüzérandár, valamint huszonkét harcokcsi-zászlóalj, majd teljesen megszűntek a szárazföldi rakétacsapatok.

A rendszerváltozáskor gyökeresen megváltozott katonai gondolkodás következtében a haderő állapotát alapvetően a következők jellemezték:

- A haderő megkezdte az átalakulást a koalíciós jellegű, túlméretezett, párt által irányított és ellenőrzött haderőből egy nemzeti jellegű, a nemzetközi és hazai igényekkel, feltételekkel összhangban álló, az ország védelmét ellátni képes, a parlament által ellenőrzött haderő irányába.
- Az 1989. évi XXXI. törvény – módosítva az Alkotmányt – jelentősen átalakította a honvédelem struktúráját, majd a novemberi minisztertanácsi döntés a honvédelem, illetve a haderő irányításáról véget vetett a pártállami szerkezeteknek, felszámolták a párt- és politikai szervezeteket.
- Az átmenet során Magyarország hadereje támogatta a békés folyamatot; egyik legfontosabb feladata a szovjet csapatok kivonulásának biztosítása, az ország szuverenitásának helyreállítása volt. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a párbeszéd az euro-atlanti szervezetekkel.

Az 1990-es években kettős folyamat ment végbe a magyar katonai gondolkodás terén: egyrészt újra kellett gondolni és definiálni Magyarország helyét, szerepét a világban és Európában (ebből következően pedig az ország az euro-atlanti integráció útjára lépett), másrészt új katonai feladatok hárultak a Magyar Honvédségre régiókban és azon kívül. Az 1993-ban elfogadott Biztonságpolitikai-, illetve a Honvédelmi Alapelvek, majd az ellenszavazat nélkül elfogadott honvédelmi törvény megteremtették az alapot arra, hogy a következő évtől Magyarország szorosabban fűzze a kapcsolatot az euro-atlanti integrációs szervezetekkel. 1994-ben megkezdődött a partnerségi programban való részvétel, ami aztán bizonyíthatta az ország csatlakozási készségét és felkészültségét. Már az első öböl-háborúban helytállt a magyar egészségügyi kontingens, majd sikeresen látták el a nemzetközi békeművelési feladatokat Cipruson, a Sínai-félszigeten, illetve később Bosznia-Hercegovinában is. A délszláv háború idején a politikai akaratnak megfelelően az ország békéjének megőrzése, a háborús konfliktus távoltartása volt a feladat.

A katonai stratégiai gondolkodásban a legmarkánsabb változást az 1999-es NATO-csatlakozás hozta. Ennek nyomán Magyarország már NATO-tagként vett részt a koszovói válság megoldásának katonai támogatásában azáltal, hogy befogadó nemzeti támogatást biztosított a Szövetség erőinek. Az ezredfordulót követően a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás, illetve az azt követő szövetséges műveletek Irakban és Afganisztánban ismét jelentős hatást gyakoroltak az egész világ katonai stratégiai gondolkodására. A magyar politikai és katonai döntések következtében a Magyar Honvédség Irakban és Afganisztánban is szerepet vállalt a nemzetközi műveletekben. Hasonlóképpen meg kellett felelni az Európai Unióhoz történt csatlakozásból eredő katonai feladatoknak (például a harccsoport-koncepció megvalósítása).

Deák János kiemelte, milyen markáns változást jelentett a szerződéses-hivatásos haderőrendszer bevezetése, amely azonban katonaszakmailag előkészítetlen, és ilyen értelemben elhamarkodott volt. Véleménye szerint az áttérést – többek között – a tartalékos rendszer egyidejű átalakításával kellett volna végigvinni, ami akkor nem történt meg; ráadásul a hadkiegészítő, illetve nyilvántartó rendszer felszámolása még inkább megnehezítette a későbbi korrekciót.

Az ezredforduló időszakának a stratégiai gondolkodást visszatükröző legfontosabb tervezési anyagait - így az ún. „stratégiai”, illetve a „védelmi” felülvizsgálat, valamint a haderő-fejlesztési elgondolások programját - áttekintve, tekintettel az egyre csökkenő finanszírozásra és a korábbi műveleti tartalékok felélésére, a két évtizedes folyamatos átalakulás eredményeképpen a haderő ilyen állapotban volt:

- a haderő rendszerei: a készségi, kiképzési, humán-előmeneteli, pénzügyi, haditechnika karbantartási-kiszolgálási, az elhelyezési, infrastrukturális és más rendszerek nehezen működtek, illetve eltorzultak;
- a haderő vezérkar nélkül, a minisztérium közigazgatási irányítás nélkül maradt, a felső vezetésben eluralkodott a korrupció, és a tábornoki és főtiszti állomány több tagja méltatlanná vált feladatának ellátására;
- a haderő technikai állapota tarthatatlanná vált, az eszközök jó része elavult, kihordási idejének végéhez közeledett, vagy már túl is haladta azt;
- a haderő tartalékai elfogytak, lenullázódtak, az anyagi-műveleti tartalékok (lőszer, üzemanyag, élelem, ruházat, felszerelés és más tartalékok) hiányoztak, vagy a végéhez közeledtek, de már a működési (béke)készletek is szűkössé váltak, vagy már azokat is felhasználták;
- a haderő kiképzése gyakorlatilag a misszióba kijelölt állomány felkészítésére korlátozódott;
- a missziós tapasztalatok feldolgozásra alig kerültek, a hazatért állomány a szolgálatát a régi szokásoknak megfelelően folytatta;
- a haderő tartalékos állomány nélkül maradt.

Deák János rámutatott: a 21. század első évtizedének végére a haderő összességében morálisan és anyagi-technikai téren is a mélypontra került. Felmerül a kérdés, hogy amennyiben a korábbi stratégiai gondolkodás helyes volt, illetve reálisak voltak az átalakítási programok, úgy miért alakult ki ez a helyzet? Álláspontja szerint azért, mert a katonai stratégiai gondolkodás legalapvetőbb elveit értették félre a felülvizsgálatoknál és a tervezésnél, azaz:

- a katonai biztonság, illetve a katonai erő jelentőségét alulértékelték;
- helytelenül értékelték Magyarország geopolitikai helyzetét, illetve geostratégiai jelentőségét, ami a Kárpát-Balkán-térség kulcsállami helyzetéből adódott (adódik ma is);
- a katonai kihívásokat, kockázatokat, a potenciális veszélyeket általában alábecsülték, vagy egyenesen tagadták; volt, amikor a konfliktus lehetőségét is (a NATO 1999-es washingtoni Stratégiai Konceptiójában foglaltakkal szemben);
- az Alkotmányban rögzített alapfeladatot (az ország katonai védelmét) csak szavakban, formálisan értelmezték, a valóságban csak az expedíciós műveleteket tartották fontosnak;
- a haderő valós helyzetét, a képességihiányokat, a haditechnika állapotát, a tartalékok helyzetét csak megkésve mutatták be az állami vezetésnek, a közvélemény pedig erről keveset tudott;
- ha pedig a haderő helyzetét ismerte az állami vezetés, de nem tett semmit annak érdekében, hogy az változzon, úgy a katonai vezetésnek le kellett volna vonnia a megfelelő konzekvenciákat;

- a legmeghatározóbb ok pedig az volt, és ma is az, hogy a költségvetést reálértékben folyamatosan, volt idő, amikor markánsan csökkentették, ami pedig a tervezés alapja volt, lett volna, és ma is az.

Az elmúlt időszak tapasztalatai, tanulságai, a józan katonai gondolkodás azt mondatja, hogy a stratégiai gondolkodás, a stratégiaalkotás során mindig figyelembe kell venni az ország valós helyzetét, gazdasági-pénzügyi lehetőségeit, a haderő állapotát, a potenciális kihívásokat, a szövetségi – de a nem baráti környezetet is. Napjainkban a stratégiai gondolkodás egyik legfontosabb alapja maga a katonai felkészültség, a korszerű háborús katonai műveletek jellemzőinek ismerete.

Stratégiát alkotni csak szövetségeseinkkel összehangoltan, a hazai politikai erőikkel egyetértésben, társadalmi elfogadottság birtokában, és nem utolsó sorban szakmai-tudományos megalapozottsággal lehet. Ennek hiányában a haderő működésében képességihiányok, zavarok és ellentmondások alakulhatnak ki, amit feloldani csak új felülvizsgálattal, a tervezési alapvetések újbóli megfogalmazásával, új célkitűzések és irányelvek meghatározásával lehet. A katonai vezetésnek, a szakmának ebben rendkívüli felelőssége van, minthogy a védelmi igények és szükségletek reális bemutatása a katonai vezetés dolga, kötelessége és át nem ruházható felelőssége.

„A Magyar Honvédség ma stabilizációs képességekkel rendelkezik.”

Két évtized átalakulásának katonai stratégiai tervezési rendjét és eredményét értékelte prof. dr. Szenes Zoltán, ny. vezérezredes, volt vezérkari főnök, az MTA Hadtudományi Bizottságának elnöke. Deák Jánoshoz hasonlóan áttekintő, a szélesebb biztonságpolitikai folyamatokat is számba vevő *A Magyar Honvédség átalakítása (1989–2012)* című előadását a haderőtervezés Lloyd-féle modellje alapján felépítve, a biztonsági környezet alapvető, kedvező átalakulását emelte ki.

A rendszerváltozás időszakában a szovjet katonai tömb és szövetségi rendszer széthullásával Magyarország néhány hónap alatt teljesen új környezetben találta magát, amelyben tudatosan nem határozott meg ellenségképet, és a bővülő együttműködés, intenzívebbé váló párbeszéd által kezdte meg kapcsolatainak békés rendezését mind Nyugat-Európa, mind közvetlen környezete, a szomszédos országok irányában. A Varsói Szerződés megszűnése és az európai hagyományos fegyverek korlátozása, a Kelet- és Közép-Európában kibontakozó lefegyverzési hullám eredményeképpen – a délszláv válság időszakától eltekintve – gyakorlatilag megszűnt az ország közvetlen katonai fenyegetettsége.

Ezt a kedvező helyzetet erősítette a régió országainak euro-atlanti integrációs folyamata: Magyarország csatlakozása a NATO-hoz (1999) jelentős mértékben erősítette katonai biztonságunkat, majd a 2004-es bővítési kört követően, amikor több szomszéd államunk is csatlakozott a szövetséghez, megszűnt az ország „sziget-jellege” a NATO délkeleti peremén. Az Európai Unió párhuzamos bővítései (2004, 2007) nyomán végül ma már az euro-atlanti integrációs szervezetek tagságát elnyert, a demokratikus értékrendet és intézményrendszert, az európai piacgazdasági modellt elfogadó szövetséges országok szilárd biztonsági gyűrűje veszi körül Magyarországot.

Mindez megjelent az elmúlt években elfogadott – vagy jelenleg átdolgozás alatt álló – nemzeti stratégiai dokumentumokban is. A 2009-ben elfogadott Nemzeti

Katonai Stratégia I. fejezetének megfogalmazása szerint *nem fenyeget* közvetlen katonai agresszió, melynek megjelenése hosszabb távon is *alacsony valószínűségű*. A 2012-ben átdolgozásra kerülő stratégia tervezete is úgy értékeli, hogy Magyarország ellen irányuló katonai agresszióknak *igen kicsi a valószínűsége*. Hasonlóképpen, az ebben az évben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia *elenyésző mértékűnek* tartja ezt a fenyegetést.

A közvetlen biztonsági környezet kedvező átalakulását és az integrációs szervezetek tagságával járó új kötelezettségeket tükrözte a Magyar Honvédség feladatrendszerének változása is, ami az elmúlt két évtized honvédelmi törvényeinek áttekintésével támaszt alá. Míg az 1990. évi LVIII. törvény 8 feladatkört rögzített, a legutóbbi, a 2011. évi CXIII. törvény 13 feladatkört szabott a haderő számára. Miközben bizonyos feladatok átalakultak és újak jelentek meg, kétségtelenül mindvégig az ország védelme jelentette az elsősorú feladatot. Ebbe „olvadt be” az államhatárok őrzése és a légtér védelme a 2004. évi CV. törvény keretében. Szorosan kapcsolódnak az országvédelmi feladatokhoz a minősített időszakokban, így szükségállapot idején ellátandó feladatok, valamint a katasztrófavédelem feladatrendszere (együtműködés a polgári védelmi, katasztrófavédelmi erővel, humanitárius feladatok ellátása belföldön). Ezt egészítik ki még speciális szakfeladatként a tűzserzési feladatok, melyek ellátására a Magyar Honvédség a legalkalmasabb. Bár Magyarország nemzetközi szerződésekben vállalt feladatai tételesen továbbra is egy feladatkört jelentenek, ez jelentősen bővült az ENSZ, EBESZ, valamint a NATO és EU szövetségesi szerepvállalással. Mindezt pedig néhány olyan állami közfeladat is kiegészítette az elmúlt néhány évben, mint a Szent Korona őrzése, illetve a hadisírok és hősi emlékművek gondozása.

Az átalakuló biztonsági környezetből, politikai, gazdasági és társadalmi folyamatokból adódóan változó követelményrendszert az elmúlt két évtized minden kormánya igyekezett kezelni a haderő vonatkozásában, melynek eredménye haderő-átalakítási programok sorozata volt. Ezek állandó jellemzője volt a csökkenő pénzügyi forrásokkal párhuzamosan az erők és az állomány folyamatos csökkentése, illetve a vezetési-irányítási rendszerek átszervezése.

A rendszerváltozás időszakában a Németh-kormány haderőreformja (1989) a Magyar Néphadsereg 30–50%-os, 100 000 főre történő csökkentését irányozta elő, egyidejűleg 18 hónapra csökkentve a sorkatonai szolgálat időtartamát. Ugyanekkor vált ki a Polgári Védelem és került a Belügyminisztérium irányítása alá. Az Antall-kormány ezt követő intézkedései 90 000 főre csökkentették a haderő létszámát, és megteremtették a depolitizált, területvédelmi feladatokra fókuszáló Magyar Honvédséget. A Horn-kormány alatt 60 000 főre csökkenő haderő előtt már új feladat: a NATO-tagság előkészítése állt, melynek érdekében megkezdődött a vezetési rendszer átalakítása és megvalósult néhány haditechnikai beszerzés. Ebben az időszakban folytatódott a honvédelmi költségvetés fokozatos csökkenése (GDP-arányban az 1990-es 1,92%-ról 1998-ra 1,24%), ami csak a NATO-csatlakozás magas követelményei hatására növekedett (1,7% köré). Ez tette szükségessé az Orbán-kormány idején a Stratégiai felülvizsgálatot (1999-2000), amely az immár 45 000 fős haderő modernizációját tűzte ki célul. Jelentős változás volt a vezérkar integrálása a Honvédelmi Minisztériumba, valamint megvalósult a JAS-39 Gripen többfunkciós vadászgépek beszerzése.

A NATO-csatlakozás és a Magyar Honvédség nemzetközi szerepvállalásának növekedése olyan alapvető átalakítást kényszerített ki, amely újabb védelmi felülvizsgálatot tett szükségessé a Medgyessy-kormány alatt. A képességalapú haderő megteremtésének céljával megkezdődött a tovább csökkenő (ekkor 36 000 fős) Magyar Honvédség professzionalizálása, azaz az önkéntes (szerződéses-hivatásos) haderőre történő áttérés (2004). A második Gyurcsány-kormány védelmi transzformációs programja ismét haderőcsökkentést (29 000 fő) és a vezetési rendszer átalakítását, valamint a logisztikai és katona-egészségügyi rendszerek átszervezését hozta magával. Az EU-csatlakozásból adódó gazdasági-társadalmi modernizáció követelménye jelentette annak a relatíve kedvező időszaknak a végét, amikor a honvédelmi költségvetés a GDP 1,7%-a körül mozgott – ezt követően egészen a gazdasági válságig 1,1–1,2 százalékra állt be. A második Orbán-kormány honvédelmi programja a haderő átépítését, szakmai-erkölcsi megújulását és humán-rendszereinek stabilizálását tűzte ki célul. A Magyar Honvédség létszámának 30 000 főre emelését és a tartalékos rendszer kiépítését a kormány a pénzügyi-gazdasági válság fokozódó hatásai közepette kívánja megvalósítani, hiszen a honvédelmi költségvetés 2011-ben a GDP 0,81%-ára csökkent.

A két évtized a Magyar Honvédség haditechnikai eszközein is nyomot hagyott. Kivonásra kerültek többek között a T–55 harckocsik, a BM–21 rakéta-sorozatvetők, a Gvozdgyika önjáró tarackok, a BMP–1 és BMP–2 páncélozott gyalogsági harcjárművek, a PSZH D944 páncélozott szállító harcjárművek, a MiG–21, MiG–23, Szu–22 vadászrepülőgépek és az AMD–65 gépkarabélyok. Felújítva maradtak rendszerben a KUB légvédelmi rakétakomplexumok, a P–18M és SZT–68U rádiólokátorok, a Fagott és Konkursz páncéltörő rakéták, a BTR páncélozott szállító harcjárművek, a MI–17 szállító és MI–24 harci helikopterek, valamint az AN–26 szállító repülőgépek.

A haditechnikai eszközpark előregedését és korszerűtlenné válását az időközben megvalósult beszerzések csak kis mértékben tudták ellensúlyozni, így a szárazföldi haderő több fegyverneme még kedvezőtlenebb helyzetbe került. Az 1993-ban orosz államadósság terhére beszerzett MiG–29 vadászrepülőgépek mára teljesen elavultak; a bérelt JAS–39 Gripen repülőgépek alkalmazhatósága korlátozott. 2007 óta a „missziós követelmények” hatására részben a honvédelmi költségvetés terhére, részben amerikai támogatásként történtek a katonák biztonságát növelő beszerzések (Skylark I. UAV, Tele-max tűzserész robotok, MRAP, és Humwee harcjárművek). Összességében azonban a Magyar Honvédség elmúlt két évtizedéről az állomány összetétele, a haditechnikai eszközök mennyisége és a haderő külföldi szerepvállalása is sokat mond:

<i>Magyar Honvédség</i>			
	1990	2012	
	<i>Sorköteles haderő</i>	<i>Önkéntes haderő</i>	
Létszám (fő)	125 000	–76%	29 500
Harcoló erők	91 000	–82%	16 600
Szárazföldi	68 000	–84%	10 900
Légierő	23 000	–75%	5 700
Kiképzett tartalékos	168 000	–74%	44 000

Magyar Honvédség			
	1990 Sorköteles haderő	2012 Önkéntes haderő	
Harci technikai eszköz (db)			
Szárazföldi erők			
Harcokosi	1435	-98%	30
Páncélozott jármű	1560	-79%	328
Tüzérségi eszköz	866	-98% (-80%)	15 (+155 raktáron)
Rakéta-sorozatvető	60	-100%	-
Hadműveleti-harcászati rakéta	27	-100%	-
Légi erők			
Harci repülőgép	100	-86%	14
Harci helikopter	40	-70%	12
Szállító helikopter	24	-30%	17
Szállító repülőgép	24	-79%	5 (+3 db C-17 Pápán)
Külföldön (fő)	190		1000

Előadása végén Szenes Zoltán következtetéseit hat pontban összegezte:

1. Bár a honvédelem össznemzeti ügy és az alapkérdésekben általában politikai konszenzus van, az átalakítás „cikkcakkos” jellegű volt.
2. A Magyar Honvédség harci-technikai képességei (fegyvernemek) aránytalanul meggyengültek („... az MH stabilizációs képességekkel rendelkezik”).
3. Valamennyi reform befejezetlen maradt, alapvetően finanszírozási okok miatt.
4. Kritikus helyzetben van a Magyar Honvédség harci-technikai eszközparkja.
5. A szervezeti és vezetési változások, a humánpolitikai „reformsorozat” és az alulfinanszírozottság negatív folyamatokat indított el a humánerőforrás-gazdálkodásban.
6. Ha marad a ma ismert középtávú védelmi költségvetés-prognózis, újabb felülvizsgálat válik szükségessé.

Hogyan valósítható meg az országvédelmi képességek biztosítása?

Felkészítés országvédelmi feladatokra

Az előadók által bemutatott és értékelt folyamatok a Magyar Honvédség jelenének és a katonai stratégiai tervezés jövőjének meghatározói. Arra, hogy a fent vázolt helyzetben milyen céljai és lehetőségei vannak a honvédelmi vezetésnek, dr. Benkő Tibor vezérezredes, vezérkari főnök *A Magyar Honvédség felkészítése az országvédelmi feladatokra* című előadásában adott választ.

Benkő Tibor felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a Magyar Honvédség feladat-rendszere a gyakorlatban bővebb, mint az Alaptörvény 45. cikkében és a Honvédelmi törvény 36. paragrafusában foglaltak. Az országvédelem, a NATO alapokmányának 5. cikke szerinti kollektív védelmi műveletek, nemzetközi válságreakgáló műveletek, humanitárius segítségnyújtás és katasztrófavédelmi feladatok - lebontva sokkal több tevékenységet foglalnak magukban, mint az a köztudatban szerepel. Mindezek ellátáshoz a nemzeti, modul rendszerű, részlegesen telepíthető, professzionális haderő szövetséges keretben is csak nemzeti önerejére támaszkodva lehet alkalmas. Mégis, vannak olyan strukturális problémák, amelyekkel a katonai és politikai vezetésnek egyaránt őszintén szembe kell nézni:

- A Magyar Honvédség főbb haditechnikai eszközeinek jelentős része a közeljövőben eléri életciklusa végét, pótlásuk elengedhetetlen.
- Központi készletek minimális mértékben, tartalékok azonban nem állnak rendelkezésre.
- A válságreakgáló műveletek személyügyi biztosítása megoldásra vár.
- A Magyar Honvédség legfőbb problémája az évről évre jellemző alulfinanszírozottság.
- Egyes szakterületeken kritikus létszámhiányok alakultak ki.

Ebből kifolyólag, amikor reális tervezésről beszélünk, már rövidtávon biztosítani kell a missziókban való eredményes részvételt és annak mindenoldalú biztosítását; a NATO és EU reagáló erők szövetségi felajánlásainak határidőre történő készenlétének biztosítását; a katonai képességek további fejlesztését; a kiképzési rendszer további korszerűsítését; valamint az állomány feltöltöttségi szintjének megőrzését. E célkitűzéseket középtávon az országvédelmi képesség helyreállításának kell kiteljesítenie, amely a jelenlegi elképzelések szerint magába foglalja a korábban csökkentett (harckocsizó, páncéltörő, tábortűzér tűztámogató, hídépítő, légvédelmi rakéta) fegyvernemi képességek visszaállítását, illetve a szerződéses és hivatásos állományt kiegészítő önkéntes tartalékos rendszer fenntartását és fejlesztését.

Benkő Tibor hangsúlyozta: miközben a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozást követően a közös biztonság- és védelempolitika fokozta Magyarország lakosságának biztonságérzetét, és a szövetséges támogatás megnyugtató védelmet biztosíthat számos kihívás és fenyegetés ellen – az a nemzeti önerő megerősítését ez nem válthatja ki. Elsődleges szempont, hogy Magyarország érdekeinek védelme nemzeti ügy, közös feladat, amelyet nem várhatunk el senki mástól, a szövetséges támogatás pedig csak a védelem egyik, a nemzeti önerőt kiegészítő pillérét jelentheti. Másrészt a globális pénzügyi-gazdasági válság hatására szövetségeseink is fokozottan ösztönöznek a saját képességek megerősítésére és a közös képességfejlesztésre.

Ugyanakkor azáltal, hogy 2004. november 3-án leszerelt az utolsó sorkatona, egyidejűleg megszűnt az általános honvédelmi feladatok megismertetése és elsajátítása, ami a nemzeti védelmi képesség egyik fontos elemét gyengítette meg. Tény, hogy ezzel ugyancsak megszűnt minden 18. életévét betöltött fiatalember bejelentési, adatközlési és tájékoztatási kötelezettsége, valamint egészségügyi alkalmasságának felmérése. Sokak véleménye szerint a csapatban való együttműködés az együttélés, a kitarthatóság, a bajtársiasság megtapasztalása, megélése, amelyet korábban a sorkatonai szolgálat időszaka biztosított, azóta úrként jelentkeznek sok fiatal felnőtt életében. Mindennek

következményeként megszűnt a katonai nyilvántartás naprakész rendszere, szűkült az állampolgári, honvédelmi ismeretek átadásának lehetősége, miközben a fiatalok – intézményes formában – a Magyar Honvédséggel nem találkoznak. Így felmerül a kérdés: miként vagyunk képesek biztosítani a nemzeti önerő kiegészítő – de tovább is lehet menni: alapvető – komponensét; miképpen tudjuk mozgósítani a társadalmat, a korábban kiképzésen átesett potenciális hadkötelezetteket?

Ezekre a problémákra jelenthet részben megoldást a Magyar Honvédség tartalékos rendszere, amely törvényi kötelezettség alapján – például fegyveres konfliktus vagy szükségállapot, katasztrófavédelem esetén – a kiképzett tartalékosokra és a potenciális hadköteles korú lakosságra támaszkodhat. A kiképzett tartalékosok – a honvédségtől kikerült, katonai szolgálatot teljesített férfiak, akik nem érték el a hivatásos katonai szolgálat felső korhatárát (jelenleg 65 év) – a hadkötelezettség bevezetését követően a Magyar Honvédség valamennyi feladatába bevonhatók. A potenciális hadkötelesek – a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező, magyar állampolgárságú, 18–40 éves férfiak – szükség esetén a hadkötelezettség bevezetését követően a Magyar Honvédség valamennyi feladatába bevonhatók.

Ezen kívül a honvédelmi vezetés e kapacitás békeidejű bővítésére dolgozta ki az önkéntes tartalékos rendszert, amely önkéntes védelmi tartalékosokból (az önkéntes védelmi tartalék erő őrző-védő feladatokra, katasztrófavédelmi feladatokra és a befogadó nemzeti támogatás feladatainak ellátására kiképzett erőkből) és önkéntes műveleti tartalékosokból áll. Az önkéntes műveleti tartalék erő mind békében, mind minősített időszakban a katonai szervezetek kiegészítéseként működik, és a Magyar Honvédség hadrendjébe tartozó katonai szervezetek beosztásainak feltöltését szolgálhatja.

A tartalékos erők a tervek szerint a hadrendbe három szervezeti elemként kerülnek beillesztésre: a Honvédelmi Dandár törzs Budapesten, az 1. Honvédelmi Zászlóalj Tatán, a 2. Honvédelmi Zászlóalj Debrecenben diszlokál majd. Az önkéntes komponens tagjai önkéntesen vállalt szerződés alapján állnak rendelkezésre, és évente legfeljebb 15–25 nap katonai kiképzésben részesülnek, a Magyar Honvédség igénye szerint pedig háromévente összesen legfeljebb hat hónap időtartamban tényleges szolgáltra hívhatók be.

Jelenleg mindkét tartalékos állomány részlegesen van feltöltve: az önkéntes védelmi tartalékosok számára rendszeresített 2049 beosztásból 1978 tartalékos, míg az önkéntes műveleti tartalékosoknak tervezett 5576 beosztásból 900 tartalékos kötött szerződést és látja el feladatait.

Benkő Tibor az elmondottak összegzéseként kiemelte, hogy a Magyar Honvédség legnagyobb értéke és legfontosabb építőköve a személyi állomány, melynek megerősítése a nemzeti önerő biztosításának nélkülözhetetlen eleme. Emellett azonban az ismertetett helyzet következtében ugyancsak lépni kell a haderő haditechnikai eszközparkjának modernizálása terén. Erre a következő években a Hadfelszerelési Iparkorszerűsítési Terv (az ún. Hadik Terv) hivatott, amelynek célja a honvédelmi feladatok anyagi technikai biztosításának megteremtése és fenntartása, valamint a hazai ipar fejlesztése, illetve az ország védelmi képességének növelése.